

Ը Ա Ն Ր Ա Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն

Յ Ո Ւ Թ Ե Ր ՈՐ Ի

Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն Ն Ա Տ Ա Շ Ր Զ Ա Ն Ի

Ն Յ ՈՒ Թ Ե Ր

Գ Յ ՈՒ Մ Ր Ի
2007

**Ժողովածուի հրատարակչության ծախսերը
հոգացել է ՀՀ Ազգային Ժողովի պատգամավոր,
«Բարդախան Հայրատան» կուսակցության
նախագահ Գաղիկ ԾԱՌՈՒԿՅԱՆԸ**

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՃԻՐԱԿԻ ԸՆՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԸԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԸՆՆՐԱԴԵՏԱԿԱՆ

ՅՈՒԹԵՐՈՐԻ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՍՏԱԾՐՋԱՆԻ

Ն Յ ՈՒ Թ Ե Ր

Գ յ մ մ ք ի
2007

**Խմբագրական հանձնախումբ՝
Սերգո Հայրապետյան (խմբագիր)
Հասմիկ Հարությունյան
Ռոզա Հովհաննիսյան
Գրիգոր Աղանյան**

Իր գեղարվեստական կողմնորոշումներն ու սկզբունքները Ավդալյանն անուղղակիորեն արտահայտել է բազմաթիվ բանաստեղծություններում, որոնք, ըստ էության, մի ամբողջ քերթողական արվեստի ծրագիր են. *Ուզում եմ երգին մտածեմալ այնպես, ինչպես որ սրտին սիրտն է մտածում* (Երկր.,30): Բանաստեղծի կոչման ու դերի մասին հոգու խոկումները, բանաստեղծական մաքուր տեսիլքի ու կատարյալ վիճակների որոնումն արտահայտվում են ոճական այնպիսի բանադարձումներով, ինչպիսիք են ճարտասանական հարցը (*Օրվա բերած ցնորքի՞ն, թե՞ երկունքին հավատամ*), ճարտասանական բացականչությունը (*Օ՛, շնո՞րն արա, բաղձանքի ոգի, տա՛ր ինձանից երգ, հաղորդություն տուր այսօրվա համար*), ինչպես և ճարտասանական դիմումը (*Բառերը բնորոշի, ոչ թե վերջորո՛ւ. վավաշոտ, լայկան բառերի խորձո՞ր ո՛չ հուր կտա քեզ, ո՛չ կարմիր զգեստ*): *Ընծաների թագածառանգ* քնարական հերոսը՝ *երգով չափվող ժամանակի մեջ* իբրև *բառին ծառայող* տաղասաց, դիմելով այս դարձույթներին, խոսքն ուղղում է մերկա-բացականերին, բնությանը և նրա ուժերին: Ուշագրավ է, որ ճարտասանական դիմումի ոճական ենարանքը հաճախ դարձնում է իր քերթվածների սկիզբը. *Ո՛վ կենարար լույս՝ Բանաստեղծություն, հազար ու հազար կաթսաներով լի եռում ես իմ մեջ, որ դատնաս գինի՝ հաշիշն արևի*: (Երկր.,10)

Այսպիսով՝ տիեզերական աղոթքից հյուսված տաղ-հնայիվներ են Ավդալյանի քերթվածները. գեղարվեստական միջավայրն սկսվում է մեր-աշխարհի մեղեդային գույներից և գունային մեղեդիներից՝ ձգվելով մինչև անեզրություն: Հեղինակը բառամթերքի հզոր զինանոց ունի՝ պատկերային հյուսվածքի և արտահայտչամիջոցների հեղեղ-հորձանքով: Նրա լեզվամտածողությամբ է թելադրված նաև գրաբարի *հուրքի շտեմարաններից* ոգովելու անհրաժեշտությունը (*Ու երանելի աղեղը պրկիայ, տե՛ս, բաց է բողնում պատի հետևից... , Ու կարմիր դուռը մահանջեց մառք... , ընծայված էր կարմիրը ձեռամբ*): Համարձակորեն քամում է լեզվի շտեմարանները՝ զարգացնելով շարական երգի և հոգևոր ճառերի, միջնադարյան տաղերգուների բանարվեստի լեզվական առանձնահատկությունները:

Աշուտ Ավդալյանը հոգու նուրբ շարժումների բանաստեղծ է, որի բանաստեղծական արվեստին բնորոշ են մերաշխարհի փլուզումներն ու հազվագյուտ ներքին ընդլվզումները:

Համիկ ԳԱԼՍՅԱՆ (ՊՄՊԾ)

ԵՐՈՒԾԱԿԱՆ ԲԱՆԱՄՅՈՒՄՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐ ՎԱՐՄԱՍԱԲԵՐԴԻՑ

Բազմազան են ժողովրդական բանահյուսության տեսակները՝ հեքիաթ, հանելուկ, առասպել, ավանդություն, փոպերգ, լեգենդ, երգեր, խաղիկներ, առակներ, ասացվածքներ և այլն:

Մեր առջև խնդիր ենք դրել Վահրամաբերդ գյուղի բնակիչներից գրի առնել հումորային պատումներ ու առակներ, որոնք աեղացիները մասալներ են անվանում: Մասալներն առած-ասացվածքային, բարոյախրատական բանավոր ստեղծագործություններ են՝ համեմված հումորային երանգներով: Գրառված մասալները Վահրամաբերդ գյուղի խոսվածքով են: Գյուղի կատակասեր ու խոսքաշեն մարդկանցից էին Չախոյենց Մուկուչը, Հայկան Ապերը, Ատեի Ժոժիկը և այլք: Գյուղացիները բազմաթիվ հետաքրքիր ու հումորային դեպքեր են պատմում նրանց կյանքից: Մահից տասնամյակներ անց էլ նրանց հետ կատարված դեպքերն ու նրանց սքամբառ խոսքերը դարձել են յուրօրինակ մասալներ, իսկ առանձին բառեր ու արտահայտություններ նույնիսկ վերածվել են թևավոր խոսքերի: Գյուղացիներն այսօր էլ եիշում են և իրենց խոսքում հաճախ մեջբերում. «Չի ըսե Չախոյենց Մուկուճը՝ ես՝ ես եմ, հ՛րքը ե՛ս վուվ եմ», «Օղորմաճիզ Չախոյան պարը ըսքմ էր, դե հաց ուղելը մարամի վրա է, իշտա՞յրս որն է: Մարամ Լենեմ՝ սաղ օրը կուղեն: Օղուլ, մինճն ումուզներդ չտըկա՝ չես կշտածե», կամ «Չի ըսե Ատեի Ժոժիզը՝ մահնա էրա ու տու» և այլն: Պատմում են, որ ցանկացած իրավիճակում, ցանկացած խնդրի ու թեմայի շուրջ գրուցելիս նրանք ասում էին. «Կեճի, ըդր պա մե մասալըմ ըսենմ»: Ասում էին մասալը, նրանից հանում եզրակացություն՝ տվյալ խնդիրը լուծելու համար: Եվ գրեթե միշտ նրանց հաջողվում էր մասալների քննվող հարցին տալ այն լուծումը, որն իրենք ճիշտ էին համարում:

Հումորային այս գրույցները նրանք ոչ թե վերցրել էին գրքերից, այլ լսել ու յուրացրել էին ուրիշներից, մտապահել, շատ հաճախ փոփոխությունների ենթարկել և հարկ եղած ժամանակ մեջբերել իրենց խոսքում կամ պարզապես պատմել դրանք: Օրինակ՝

1. Հ՛արողը վար Լենելու վախտը ջուխտ եզներեն մեզը կարը կըդրըմ, փախնըմ է: Տերը դամընը ու ծեճըմ է մեզել եզանը: Մե մարդըմ է անցնըմ, ըսքմ է.

- Այ մարտ, ըդր հ՛ ընճե՞ս ծեճըմ, փախնողին ծեճե:

- Օղուլ, օր ըստոր բաց բողմիմ, մազյա՞ր ընդր պես կվախանի՞.

2. Մե մարտըմ էրտըմ է բազար, մողենըմ է ձուզ ծախտղին ու ըսքմ է.

- Ախպեր ջան, ընճի հինգ կիլո ձուզ տուր:

Էս ծախտողը շըշմած աշըմ է ըստոր ու ըսքմ է.

- Թերսնաշ, Մանտաշուվն օր Մանտաշուվն է, սաղ հ աշխըրքի տերն է, նոր էզավ մե կիլոմ ձուզ առավ ու գնած: Դու էր ինճի՞ տեր ես, օր հինգ կիլո ես հ՛ ուզըմ:

- Այ մարտ, քանի կա՝ ըսման կարրիմկ, օր չեղավ՝ Մանտաշուվի պես կարրիմկ:

3. Ես օր հ՛աշունըը գալըմ է, մարտիկ հ՛ իրանց գործերը պըրճընըմ են, հ՛ուզըմ են հ՛ իրանց տըղին նշանեն: Հերը, մերը, ախպերը տղի հետ էրտըմ են մե տուընըմ՝ ախճիկ տեսնելու:

¹ Մասող՝ Լիդա Հովհաննիսյան, ծնվ. 1947թ., Վահրամաբերդի բնակիչ:

- *Քարի օր:*

- *Այ աստքձու բարին: Խե՞ր է:*

- *Խեղ է: Հ՛իմածել ենկ, օր այսճիկ ունիկ նշանելու: Էգել ենկ տեսնիկ:*

Էս մարտիկ շատ են ուրխընրմ, օր հ՛իրանց տուն պատկըմվոր է էգե: Ախճըզան հակժընրմ-կապժընրմ, հ՛առած են բերրմ: Պատկըմվորմե-րը ոգեն գջոխ աշրմ են պխճըզան, տեսնրմ են, օր հ՛աշքը շաշ է: Հեղը տրդի հ՛անգըջեն գողրուժ ըսրմ է.

- *Տեղերեղ ելեկ էրասանկ, էս տան բուխերիզը ծուռ է:*

Ախճըզա հեթը հ՛իմանրմ է հոր ըսածն ու պաղասխան է տալրմ.

- *Ճիշտ է, ախպեղ քան, բուխերիզը ծուռ է, Էք՛նչ մուխը դուզ է քաշըմ:*

4. *Մարտ ու կընիզ են էղնրմ: Ըստոնք սաղ օրը շուն ու կաղվի պես հ՛իրաք միս են ուղըմ: Մարտն օր շաղ է համը հանրմ, կընիզըն էլ շաղ քավակյախի խասյառ է ունենրմ, մըղածըմ է. «Էս օր քու հախտը չգամ՝ հեշ մարտ չի գա»:*

Ըստոնկ մե հաղըմ կով են ունենրմ: Կընիզը մըղընրմ է մարտու տամարք, համոզըմ է, օր տանի ծախե, կարի մաշինա առնի: Էս մարտը կովն էնրմ է հ՛առածը, էրտըմ է: Մեզ է տեսնրմ է, օր հ՛իրան պես մեզըմ մոդիզ է գալրմ, կովը քըշըմ տանրմ է: Էս մարտը զարմանրմ, ըսրմ է.

- *Հ՛ու՞ր ես տանրմ, ըսիզ իմ կովըս է:*

- *Այ մարտ, խո չխեղրուա՞ր, ըսիզ իմ կովըս է: Կընիզըս համոզեժ, օր բերեժ ծախեժ, հ՛իրան կարի մաշինա առնի:*

Էս խեղը մարտը շըշմած կայնրմ աշրմ է. հակը հ՛իրան շորերն են, կոշիկ-նեթն հ՛իրանն են, փափախն հ՛իրանն է: Աշրմ է հ՛իրան, աշրմ է հեռեժող մարտուն, հ՛իրան-հ՛իրան ըսրմ է. «Այ մարտ, ես՝ ես եմ, հ՛ըբը ե՞ս վով եմ»:

Էրտըմ է էղ մարտու եղևեն: Տեսնրմ է, օր ըսիզ ծախեժ կովը, գնամ կարի մաշինեն առալ: Հասալ հ՛իրանժ տունը, կընիզը դուս Լգալ, էս մարտու հեղ մաշինեն մես տարալ.

- *Էս ես եմ, հ՛ըբը ե՞ս վով եմ, ես՝ ես ...:*

Էս մարտը կայնել էր, ռիսկ չէր էնրմ մես մըղնի, մըղըրի մեճը հա կըրզընրմ էր. «Ըսիզ իմ կընիզըս, ըսիզ՝ ես, տարա, կովը ծախի, մաշինա առա, բերի տըվի կընգաս: Հա, ըղիզ ես էի, հ՛ըբը ես վո՞վ եմ...»:

Մուտը վրա է հասնրմ: Էս մարտը ռիսկ է էնրմ, հ՛իրան տան դուռը զարզըմ է, կնիզը դուս է գալրմ.

- *Ի՞նժ ես հ՛ուզըմ, էս վոխտ հ՛ուրիշի դուտը հ՛ընճե՞ս ես զարզըմ, ըսա, քանի մարտըս չի ելե:*

- *Զուր քան, տեղըմ կուղա՞ս գիշերը մընամ, ես, ես... չիղեժ ինչ եմ, վով եմ...*

Կընգա մեխկը տանրմ է, մարտուն մես է կանճըմ, հ՛օղի մե քոշեն տեղ է տալրմ, օր բընի: Գիշերը կընիզը մարտու փափաղը փոխըմ, տեղը քըռղի փափախ է դընրմ: Մաքախտան ելնրմ, քըռղի փափաղը դընրմ, էրտըմ է: Ճամայեն նըստըմ է տղոտղ առնելու: Կըռանրմ է, օր քուր խըմե, քրի մեճը հ՛իրան է տեսնրմ: Եղ է դասընրմ, կընիզը բանըմ է դուտը.

- Ի՞նճ է էղե, քարկյար դո՞ ես:

- Քուր ջան, մրդան էս էրե, իմ տեղոս քրտոյն ես ձեն արվե:

Կրնիզը փախենըմ է, օր մարտը ջիլիզ զըխելոռի, խընդըմ է, մարտուն մես է կանճըմ, զարտնըծընըմ է ախպորը, հ՛ ում օր հակծըել էր մարտու շորերը ու էս սաղ խաղը խախծե մարտու գլխուն: Կրնիզը դատնըմ է մարտուն ու ըսըմ.

- Տեսա՞ր, օրտաղ, ուզե՞ծա ու խելըծըռի քեզի, չէիր ավդընըմ: Ըստորեն եղև քեզի մարտու գյոթա պայե: Կրնիզն օր մտկին դեն, մարտուն համ քակավոր կըշինն, համ՝ քուռը.¹

Բանահյուսական այս նյութերի գրառման ժամանակ պարզեցինք որ եիմա, եքք արդեն չկան այդ սրախոս մարդիկ, նրանց սրամիտ խոսքերը ուրիշները ներկայացնում են որպես նոր մասալներ՝ դրանցում անպայմանորեն հիշատակելով նաև նրանց անունները: Դրանք անմիջական են, դիպուկ ու լակոնիկ: Օրինակ՝

1. Չախոյենց Մուզուչը էրաըմ է մեզին տուն, փոխ փարա է ուզըմ: էս մարտը հանըմ, փարեն տայըմ ու ըսըմ է.

- Մուզու՞ճ էխպար, քեզըմ եղ կրեիրես:

Մուզու՞ճը դոամ վրեժձեն եղ է դատնըմ, փարեն դընըմ է ըստալին ու ըսըմ է

- Ըտրեն քեզ չեմ կըռնա, առ քու փարեյ՞:

2. Հայկան Ապերը մայր տանըմ է ջուրը, հանդիբըմ է Չախոյենց Մուզու՞ճին: Ըսիզ աշըմ է Հայկան Ապոր քազա կարգորա՞ճ շավրոին ու ըսըմ է.

- Հայկան Ապեր, շավարըղ տեղ-տեղ քարոլ մաշես:

- Օր մեջ սաղ էղնիս, Մուզու՞ճ ջան,- պաղսախանըմ է Հայկան Ապերը:

3. Հայկան Ապորը հարծընըմ են.

- Հայկան Ապեր, աշե ըսկան խողը մեր մային սաղ ծմեռը հեղիկ կենե՞:

Հայկան Ապերը աշըմ է էղ մարտուն, աշըմ է խողին ու ըսըմ է.

- Օր հեյ չտաս, բանըմ էլ գավելնա.²

Վահրամաբերդի դպրոցի ուսուցչուհի Լարիսա Չախոյանը մեզ տրամադրեց մի քանի գրույցներ, որոնք գրի էր առել իր պապից՝ Չախոյենց Մուկուչից: Դրանցում հստակորեն արտահայտվում են գյուղի ու քաղաքի կենցաղի, բարքերի ու սովորույթների տարբերությունները, աշխատասեր գյուղացու միամտությունը ու նրան հատուկ այլ հատկանիշներ:

1. Պատմում է Չախոյենց Մուկուչը.

- Ես ընճի հըմար կայնամ էի: Մէ ավտոմ անձալ, ողես գոյս չամըռի մեճը կործըրալ: Չեռըս տընգի, եղևեն ճըվածի.

- Այ քթալագոյի, էս ի՞նճ էրիր, ես քու հորըղ հոզին...

¹ Ասացող՝ Լարիսա Չախոյան, ծնվ. 1953թ, Վահրամաբերդ: Պատմած երեք մասալներն էլ լսել է պապից՝ գյուղում հայտնի սրամիտ Մկրտիչ Չախոյանից:

² Ասացող՝ Ջևարդիկ Մկրտչյան, ծնվ. 1943թ, Հայկապահան: Երկար տարիներ եղել է Մկրտիչ Չախոյանի հարևանը:

³ Ասացող՝ Սեդրակ Դանիելյան՝ ծնվ., 1933թ., Վահրամաբերդ:

Ընճի մողիկ էգավ գառադավոյր, ըսավ.

- Քաղաքացի, դու տուգանված ես, կարգ էս խանգարել, քաղքի մեճը կայնել հայոյանն կենես:

- Ընճի մի վիրավորն, ես քաղկճի չեմ, գեղածի եմ: Եղև էլ՝ իշկա՞ն է տուգանկը մե քի՛ֆուրի երմար:

- Էրգու մանես, - ըսավ

- Առ քու էրգու մանեստա, էս էրգուսն էլ առ դարբակա՞ քու էլ հորը եոկին:

2. Երևանից հյուրերն են գալիս Վահրամարերդ, հյուրընկալվում են Չախոյենց Մուկուչի տանը: Մուկուչը մերս է մտնում, գերանդին իջեցնում է ուսից, բարևում հյուրերին և հրավիրում մատեր:

- Արտը էի՞ր քաղում, պապիկ, - հարցնում են հյուրերը:

- Իճը չէր, օդու: Տունը տղամարդ չկա, հ՛արդը կճղել էր, փչանքմ էր:

Քաղի էգա:

- Քանիստ ՚ի էս քաղում:

- Անտ է, առ, էսիգ խո քաղաք չէ, օր հ՛ամեն իճը քանքսով էղնի: Էդ մըխում էլ օր դըղընք են, ամուտ եմ էնքմ, օր չուղես: Կըսեն ենդըր չի էնքմ:

- Մըխումն ի՞նչ է, հայրիկ:

- Հմի էս կընգան կըսեն, թող էնն, կտեսնիկ:

- Պապիկ, քո կինը չէ՞:

- Է, օդու, իմ կընիգըս: Թարառուց էղնի ըսիգ, ըսիգ խորս կընիգըս է:

- Կնոջ խորթը ո՞րն է, - ծիծաղում են:

- Տղնկ ջան, ընիգ կակավ էր, կակավ: Կակավը գնաց՝ դառդառը էգավ: Կակավեն եղև դառդամն ի՞նճ կընիգ:

3. Երևանից եկած հյուրերը ինչ հարցնում են, Չախոյան պապը սրախտում է: Հյուրերի այն հարցին, քե ինչպե՞ս են մրս մտո ծնվում այդ խաքերը, Չախոյենց Մուկուչը պատասխանում է.

- Հ՛ուզքմ եք ավդըցեկ, ուզքմ եք չէ, հ՛անգաջ էրեք մէ ք անքմ պաղմեն:

Հ՛իմածանք, օր Պողոք Մուգուճը մեռել է: Գեղի տըղեկով ելանկ, գնա-ծիմկ քաղմանը: Ես կյանկիս մեջը ըղկան մարդ չէի աեսե: Ըսի՝ աչեկ, ա՛յ բախտավոր մեռել է: Հլը իշկան մարտ է եղենն էրտըմ: Էդ վախտը Պողոճի ճեռը դագաղեն կախ հ՛ընգավ ցած: Տղոճեն մեզը ըսավ.

- Մուգուճ, ճեռը դիր գլխուդ, կոնա բանքմ էղնի՞:

Ես էլ ոճ դըրի, ոճ վերճըրի, վագի, ճեռը քաշի ու դրի գլխուս: Միճնն հազը-րի էգան՝ ես եղ քաշվա: Կըռնա ըրորե՞ն է: Հիչըմ եմ, - շարունակում է պա-պը, - էդ վախտը մեզքմ հարծըրավ, դե երնճի՞ է Պողոճի ճեռը դագաղեն կախ: Մեզքմ ըսավ, դե Պողոճն է ըղման ուզե: Ըսել է. «Օսյաք եմ էնքմ. օր մեռա՝ ճեռըս դագաղեն դուս կ թողնիկ, օր դեմես էրթըծողներուն դեմես քրվեմ, եղենս էրտըծողներուն՝ եղենս: Ես եղենն էի էրտըմ, տուն էգա».¹

¹ Վերջին չորս պատումները գրավոր ձևով մեզ տրամադրեց Մկրտիչ Չախոյանի թոռնուհին՝ բանասեր, գյուղի դպրոցի հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչուհի Լարիսա Չախոյանը:

Այս մասալները յուրահատուկ մանրապատմներ են, որտեղ գործող անձինք կան հենց իրենք են՝ ասացողները, կան իրական անձնավորություններ: Նրանց խոսքը, գործը, պատահած դեպքերն ու իրադարձությունները, բերնից բերան անցնելով, ենթարկվում են հավելումների՝ պահպանելով հումորն ու սրամտությունը: Մասալների ուժը, ինչպես անեկդոտներում ու երգիծական այլ ստեղծագործություններում, ավարտի մեջ է, ուր հաճախ անակնկալ կերպով բացահայտվում է սրամիտ պատմության բուն իմաստը:

Հայկանուշ ՀՈՒՎԱՆՆԻՍՅԱՆ (ԼԻ)

ՍԱՍՎԵԼ ԱՆԵՑՈՒ «ՀԱՄԱԼՍՈՒՆԷ Ի ԳՐՈՑ ՊԱՏՄԱԳՐԱՑ» ԵՐԿՈՒՄ ՏԵՂ ՉՏԱԾ ՇԵՂՈՒՄՆԵՐ ԳՐԱԲԱՐԻՑ

Տասներկուերորդ դարի հոգևոր և գրական գործիչ, պոմիչ Սամվել Անեցու կենսագրական հանգամանքներն ուսումնասիրելիս նրա վերոնշյալ գործում նկատել ենք որոշ շեղումներ դասական գրաբարից, որոնք մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում բազբառային երևույթների, օտարամուտ բառերի, իր ժամանակի նորագույն փոխառությունների ներմուծման փաստագրման առումով: Սակայն դրանք ներկայացնելուց առաջ եսբկ ենք համարում ընդգծել այն իրողությունը, որ նրա լեզուն և գրելաոճը համապատասխանում են մաքուր, կանոնիկ դասական գրաբարին՝ ենթարկված նրա բարդ կանոններին: Մանավանդ գրքի այն հատվածներում, երբ հեղինակը, ազատություն տալով իր գրչին ու մտքին, դուրս գալով ժամանակագրության պարտադրող սեղմ ռճի սահմաններից, դիմում է իր մեկենասին կամ նկարագրում է հայրենիքի համար ճակատագրական, բախտորոշ իրավիճակներ: Ասածը հիմնավորելու համար գրքից մեջբերենք նմանատիպ մի երկու հատված: Դիմելով իր մեկենասին՝ Սամվելը գրում է. «Իսկ իմ մտազեալ զտգիտութիւն և զանուսումնութիւն իմ ի քախանձելոյ քո՝ սրբագգեացո Գրիգոր, յաղբեցայ ի սիրոյ կամաց ձերոց, առ ի գրել, զոր կամեցար, և այժմ օժանդակեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ, ժողովեցից կարճ ի կարճոյ զախորժակս ձեր ի բանից հանդէս, միայն ճշմարտութեան գնալով զհետ, ի յոլովիցն առաւել զերկրորմբքս քեակոխեսցուք ձեռնառու օւնելով զնոսա, զԵստերի ասեմ և զՄովսէս Խորենացի: Եւ նախ յԱղամայ սկսեալ՝ կատարեսցուք ի Նոյ, և անտի մինչև ցԱբրահամ և անտի մինչև ցՅնունդն Քրիստոսի և ապա ըստ ցրոնիկոնիմ զաւագանաք գրաւեսցուք ի ներկայս, զաւելորդն թողլով, և զկարևորսն ի ներքս մութանելով, թերևս հասանիցես փափագելոյն»:¹ Եվ կամ՝ «Արդ ով սրբագգեաց տէր իմ Գրիգոր հարկեցայ ի քախանձելոյ ձեր զեղկելի անձն

¹ Սամուելի քահանայի Անեցույ Հասարմունք ի գրոց սրատմագրաց, Էջմիածին, 1893, էջ 3-4:

Օգտագործված հապավումներ

- ԱԻ - ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտ
ԳԱԱ - ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիա
ԳԱԹ - Եղ. Չարենցի անվ. գրականության և արվեստի քանգարան-ինստիտուտ
ԳՊՄԻ (ГПИ) - Գյումրու պետական մանկավարժական ինստիտուտ
ԵԳԱԳՄ - Երևանի գեղարվեստի ակադեմիայի Գյումրու մասնաճյուղ
ԵԿԳՄ (ГФЕГК) - Երևանի պետական կոնսերվատորիայի Գյումրու մասնաճյուղ
ԵԹԿՊԻ - Երևանի քաղաքի և կինոյի պետական ինստիտուտ
ԵՊԿ - Երևանի պետական կոնսերվատորիա
ԵՊՀ - Երևանի պետական համալսարան
ԼԻ - ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտ
ԿԱԹ - Գյումրու «Կոմայրի» արգելոց-քանգարան
ՀԱԻ (ИАЭ) - ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ
ՀԱՀ - Հր. Աճառյան Համալսարան
ՀԱՊԹ - Հայաստանի ազգագրության պետական քանգարան
ՀԳՄ - Հայաստանի գրողների միություն (Շիրակի բաժանմունք)
ՀՊՄՀ - Հայկական պետական մանկավարժական համալսարան
ՃԱԹԻ - Ճարտարապետության ազգային քանգարան-ինստիտուտ
ՇԵԹ - Շիրակի նրկագիտական քանգարան
ՇՀԹԱ - Հայ Առաքելական եկեղեցու Շիրակի հոգևոր քեմի առաջնորդարան
ԵՃՇԻ - Երևանի ճարտարապետա - շինարարական ինստիտուտ
ՇՀՀԿ (ШЦАН) - ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն
ՊԻ - ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտ
ՊՄՊԾ - Պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն
ՊՄՀՊԳ - Պատմության և մշակույթի հուշարձանների պահպանության գործակալություն
ՌՀՊՀ - Ռուս-հայկական (Սլավոնական) պետական համալսարան
ВНИИТЭ - Всероссийский научно-исследовательский институт технической эстетики

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Ա. ՆԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ Ճարտնակվող երթ.....	3
Շ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ Շիրակի հնագիտական ուսումնասիրությունը երեկ և այսօր.....	6
Ա. ХУДАВЕРДЯН Одонтологическая и краниоскопическая характеристика античного населения Вардбаха	12
Շ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ Բեմիանիի անտիկ դաստակերտի հիմնադրման հարցի շուրջ.....	17
Փ. ТЕР-МАРТИРОСОВ Планировка дворца-святылища Драсханакерта(Бенмамми).....	20
Լ. ԵՊԱՆՅԱՆ Պաշտամունքային նորահայտ կրթողներ Շիրակից	25
Ի. ԱՎԱԳՅԱՆ Շակոբ Կարանյանի մի հավաքածուի մասին	34
Վ. ԹՈՒՆԱԹՅԱՆ ժայռապատկերների Նայաստանի հյուսիսում	40
Ս. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ Գյուճրու ուրարտական գոտու բեկորի մեհենագրերը	43
Վ. ԵՍՏՐՅԱՆ Պատմական Շիրակին վերաբերող հատուկ անուններ Վանի թագավորության ժամանակաշրջանում	50
Ս. ՆԱՅԱՎՅԱՆ Շիրակը սեպագիր աղբյուրներում	54
Ս. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ Այս արձատվ բառերի պաշտամունքային բնույթի մասին	60
Լ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ Երվանդավանի ճակատամարտը և դրա հետևանքները	66
Լ. ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ Նայաստանի վաղջրիստոնեական կրթողների աշխարհագրությունը և պատմական նշանակությունը	73
Վ. ԱՅՐԱՆՅԱՆ Անիի թագավորության տարածքն ու սահմանները Քազիկ Ա Բագրատունու և նրա հաջորդների օրոք.....	78
Զ. ՍԱՐԳՅԱՆ Կանանց շինարարական և նվիրատվական գործունեությունը Շիրակում X-XIIIդդ.	83
Ա. ԱՆՈՒԺԱՐՅԱՆ Վիճաբարական նորություններ Սարմաշենի վանքից	88
Ա. ՆԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ Արևելյան Շիրակի փայլաբաղադրական իրավիճակը XVI-XVIIդդ.	91

Է. ԿՈՍՏԱՆԴՅԱՆ	
Ալեքսանդրապոլի կապը «Արծուի Վասպուրական» ամսագրի և նրա խմբագիր Ակոտիչ Խոյնյանի հետ	97
Գ. ԱՅՎԱԶՅԱՆ	
Ազրբայից հարաբերությունները Ալեքսանդրապոլի գավառում XIX դ. վերջին	102
Կ. ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ	
Արևմտահայ գաղթականությունը Ալեքսանդրապոլի գավառում 1918-20թթ.	108
Ը. ՍԱՐԱԿՅԱՆ	
Ձուլգաղթյուր գյուղի հիմնադրման և նրա եկեղեցու անվան հարցի շուրջ	114
Կ. ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ	
Ալեքսանդրապոլի հասարակական կազմակերպությունների որբախման գործունեությունը 1915-18թթ.	118
Ա. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ	
1988թ. Արցախյան շարժման զարգացման փուլերը Լեռնականում	123
Ն. ԳԱՔՐԻԵԼՅԱՆ	
Գյումրու ժողովրդագրական իրավիճակն ու հնարավոր զարգացումները կայուն զարգացման համատեքստում	130
Ս. ՊՈՂՈՍՅԱՆ	
Շիրակի ավանդական զարգահամալիրը	134
Գ. ԱՐԱՆՅԱՆ	
Նաքարությունների տեղը հայոց սոցիոնոմաստիվ մշակույթում (Ալեքսանդրապոլի օրինակով)	138
Կ. ԲԱԶԵՅԱՆ	
Ալեքսանդրապոլի թաղային կոիվների մասին	142
Ա. ԱՏԵՓԱՆՅԱՆ, Շ. ՄԱՐԳԱՅԱՆ	
XIX դարի արևմտահայերի ներգաղթի դերը Գյումրի-Ալեքսանդրապոլի արիեստագործական ավանդույթների ձևավորման մեջ	146
Ն. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ	
Լեռնական-Երևան մրցակցության պոտանիայությունները 1970-80-ականների զվարճախոսություններում և սրամտություններում	151
Ս. ար. ՊՈՂՈՍՅԱՆ	
«Տան սրբերը» Շիրակում	157
Կ. ՍԱՎԵԼՅԱՆ	
Ազգագրական հենքը Մարիամ Ասլամազյանի աշխատանքներում	161
Ա. ԲՈՅԱԶՅԱՆ	
Նայրենադարձությունը Լեռնականում 1946-47թթ. (ըստ ՇՇ ԱԱ Շիրակի տարածքային բաժնի նյութերի)	165
Դ. ՊԱՐՈՅԱՆ	
Город как рай и рай как город (о некоторых восприятиях Гюмри до и после землетрясения)	170
Ս. ԳԱՍՏՅԱՆ	
Շիրակի մարզի բնակչության աշխատանքային միգրացիոն գործընթացներն արդի շրջանում	174

К. СААКЯН, К. ГАЛОЯН Новый бренд Гюмри как форма преодоления комплекса Нова Блаженниого	179
Ե. ВАРДАНЯН Гендерное равенство-восприятие и перспективы в Гюмри	184
Մ. ՇԱՍՐԱԹՅԱՆ Անիի քաղաքաշինությունը	189
Լ. ՍՈՒԹԱՖՅԱՆ Թատերական կյանքի ձևափոխումը Ալեքսանդրապոլ - Գյումրիում	196
Լ. ՍՈՒԹԱՖՅԱՆ Շովիաններ Զարիֆյանի արվեստի նորարարական միտումները	200
Շ. ՇԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Անիի հանդեսներում կառավարող հագներգությունները	208
Ա. ԲԱԴՂԱՍԱՐՅԱՆ Շայ աշուղական հայրենասիրական երգն Ալեքսանդրապոլում	211
Խ. ԲԱԴՐԿՅԱՆ Շիրակը՝ Կոմիտասի երգերի ու պարեզանակների շտեմարան	215
Մ. ՇԱՐՈՅԱՆ Ալեքսանդրապոլի երաժշտական ավանդույթները Կ. Կոստանյանի «Ինչ երգեր էինք լսում մեր մանկության օրերում» հուշագրությունում	219
Լ. ԵՐԵԱՎԿՅԱՆ Ալեքսանդրապոլի երաժշտական ավանդույթները Մերձավոր Արևելքի մշակութային փոխազդեցությունների համատեքստում	225
Ա. ԱՍԱՏՐՅԱՆ Դանիել Ղազարյանը և Լենինականը	227
Կ. ԱՎԴԱԼՅԱՆ Գյումրու քաղաքային երաժշտության արդի խնդիրները	231
Շ. ԱՓԻՆՅԱՆ Դիտարկումներ Շիրակի ժողովրդական երաժշտության ուսումնասիրման խնդրի շուրջ	234
Ռ. ԱՅՐԱՔԵՏՅԱՆ Вокальный цикл Армена Арутюняна на слова Сяманто	236
Լ. ԱԹԱՆԵՍՅԱՆ Գյումրեցի նկարիչներ. Գևորգ Բրուսյան	238
Ա. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ Մարիամ Ասլամազյանը և Լենինականը	245
Է. ԽԵՍՉՅԱՆ, Ս. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ Շիրակի բանահյուսական ժառանգությունը (ըստ ՇԱԻ-ի բանահյուսական արխիվի նյութերի)	248
Ս. ՍՈՒՐԱԳՅԱՆ Շովիաններ Շիրազը և Գյումրին	254
Ա. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ Շիրակի արդի բանաստեղծության համակարգման փորձ	260

Ռ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ	
Լեզվի պատկերավորման համակարգը և արտահայտչամիջոցները Աշոտ Ավդալյանի բանարվեստում	263
Շ. ՊԱՍՏՅԱՆ	
Երգիծական բանահյուսության արդի գրառումներ Վահրամաբերդից	267
Շ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ	
Սամվել Ամեցու «Շառաքմունք ի գրոց պատմագրաց» երկում տեղ գտած շեղումներ գրաբարից	272
Ա. ՆԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ	
Դարձվածային միավորներն Ալեքսանդրապոլի հեքիաթներում	279
Զ. ԲԱՐՆԱՍՅԱՆ	
Կարճո բարբառի ծիրակում գրառված խոսվածքներին անդրադառնալու մի փորձ	285
Թ. ԱԼԵՔԱՆՅԱՆ	
Տեքստի ուսումնասիրության սկզբունքները (Գյումրու Հովհ. Թումանյանի անվան թիվ 3 դպրոցի փորձից).....	286
Ժ. ՌՈՍՏՈՍՅԱՆ	
Սկիզբը բուհում (ուսումնամեթոդական աշխատանքի փորձ.....)	289
Ա. ՆԱՅՎԱԺՈՒՆ	
Անիի պաշտպանական կառույցների հորինվածքային առանձնահատկությունները, զործառնականությունը և խորհուրդը	292
ՕԳՏԱՊՈՐԾԱԿԵ ՆԱՍՈՒՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	297
ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ	298

